

Az asszimiláció és az integráció paradigmái

*Kőbányai János párizsi beszélgetése Fejtő Ferencsel,
új könyve megjelenése előtt*

Az óév utolsó napjaiban kerestem föl Fejtő Ferencet egy párizsi kórház utókezelőjében. Az általa szervezett, a Francia Szenátusban tartott 56-os konferencia után befeküdt egy csípőműtetre, s az operáción meg egy negyvenfokos lázzal járó influenzán túlesve itt lábadozik. Többek között azért látogattam meg, hogy Budapesten megjelent

legújabb könyvének friss példányával kedveskedjem neki, a *Hova repül az idő* című önéletrajzi interjúkötetével, melyet a Belvárosi Kiadó hozott ki december utolsó napjaiban. Másik témánk Komlós Aladár volt – akinek a közeljövőben jelenik meg a *Magyar-zsidó szellemi történet a reformkortól a holocaustig* című posztumusz monográfiája. Fejtő elmondta: döntő szerepet játszott az irodalomtudós életében. Amikor Komlós Bergen-Belsenből kiszabadult, Svájcban élt egy évig, s nem kívánt Magyarországra visszatérni, sőt: a történetek sokkja után meg akarta szakítani kapcsolatát a hazai irodalommal. Fejtő viszont több levélben meggyőzte, hogy a fasiszta borzalmat nem tulajdoníthatja a magyar nép bűnének. Olyan emberekre, mint ő, nagy szükség van az újjáépítés nagy munkájában. Fejtőnek az volt a terve, hogy újraindítja a *Szép Szót*, s ehhez kérte fel munkatársul Komlóst.

Arról is beszélgettünk, milyen könyv megírását tervezi, mert egy igazi író, ha 87 éves is, nem tud könyvtervek nélkül élni. Az Ördögről, az eredendő Rosszról szeretne még szólni. Összevetni a Biblia Sátán- és Rossz-képét, mindazzal, amin civilizációnk kétezer éve átment. S közben derekasan vitatkozni Istennel, akinek igencsak szerepe van a Rossz működésében, netán teremtésében. Azért is aktuális a tervezett könyvről beszélgetni, mert január közepe táján új műve jelenik meg Párizsban. A címe, alcí-

me is sokatmondó: *Magyarország és zsidói; Egy különleges házasság ezeréves története, adalék az asszimiláció és a kirekesztés történetéhez*. Amikor megkérem, hogy erről beszéljen, bekapcsolom a magnót.

– Öt-hat éve kezdtem gyűjteni az anyagot. A magyar zsidóság történetéből rengeteg részletet földolgoztak már,

de egy összefoglaló történet – különösen egy olyan, amely a külföld számára is érzékelteti a jelentőségét – még nem született meg. Beszéltem a kiadómmal, a Ballanddal, amelyik megjelentette a Habsburg-monarchiáról szóló könyvem s a beszélgetés-könyvem, amely most magyarul is megjelent. Érdekesnek tartotta a témát, mert úgy vélte, sok hasonlóság mutatkozik a francia és a magyar zsidóság története között. Ez nem teljesen igaz ugyan, mert a magyar zsidóság mindentől elütő különlegessége, hogy egyike volt a legnépesebb és ugyanakkor a legasszimiláltabb közösségeknek a világon. Ami engem különösen érdekelt a történetben: a világ más tájain élő közösségekkel összehasonlítva sehol nem tapasztaltam olyan mély érdekazonosságot a zsidók és befogadóik között – legalábbis a XVIII. század végétől –, mint Magyarországon. A fejlődés kétirányú volt. Az egyik ágról a Habsburg-monarchia felvilágosult abszolutizmusából fakadt. Különösen II. József nevéhez fűzhető ez (róla külön könyvet írtam), aki felismerte, mekkora haszon származhat birodalma modernizálásában abból, ha a folyamatba bevonja az akkorra már a német kultúrához asszimilálódott zsidóságot. Amikor az államépítés- és szervezés feladatát a Habsburg-háztól a magyar arisztokrácia és nemesség átvette: ezt a bátorító szerepet, érdekelismerést ők is folytatták. A magyar zsidóságnak tehát kivételes szeren-

cséje volt, mert kettős protekcióban részesült emancipációja és asszimilációja során. Ez a védelem a XIX. században egészen egyedülálló volt Európában. Még akkor is, ha tudjuk, milyen fontos szerepet játszottak a zsidók Bécs vagy később New York modernizálásában – de ez a funkció döntőbb volt Közép- és Kelet-Európában. Ennek a szerepnek a nyomába szegődtem: ez volt az egyik indoka, hogy a könyvbe belefogtam.

Természetesen a történet érthetetlen lenne az egyetemes magyar történelem nélkül, amit külföldön még kevésbé ismernek. Ebbe kell beleágyazni a zsidók történetét: a fantasztikus XIX. századba. A reformkorba, amikor a magyarság élén Kossuth Lajos, Eötvös József, Trefort Ágoston, Greguss József, azaz: a csodálatos reformnemzedék állott. Az akkori Európának egyik legbriliánsabb értelmiségi nemzedéke, amelyet őszintén áthatottak a XVIII. század felvilágosult eszméi. Távol állt tőlük minden faji és nemzeti előítélet. Elszánt magyar patrióták voltak. *Patrióták, s nem nacionalisták*. Tárt karokkal fogadtak mindenkit, aki magyarrá kívánt válni, akik a magyar haladás ügyét előrevitték. Meg akartam mutatni, hogy e rendkívül nagyvonalú nemzedék hatásának köszönhető a magyar zsidóságnak az egyszerű tragikus és egyszerre reményteli sorsa. A tragikus az, hogy összetévesztették ezt a ragyogó nemzedéket az egész nemzettel. Holott a nemzet nagy része egy elmaradott, Ázsia és Európa között még nem választott, klerikális hatásoknak kitett, félféudális nemzet volt. A félreértés még akkor is tartott, amikor a trianoni béke és az ország feldarabolása után a hangulat tökéletesen megváltozott irányukba, és a keresztény kurzus egyre rosszabbá fajult. Mindennek ellenére is a magyar nyelv és kultúra tisztelete s ennek a nemzedéknek az elpusztíthatatlan hagyománya olyan erős volt, hogy megmagyarázza: a magyar zsidóság miért volt oly kevésbé hajlamos a Herzl-féle tanítás elfogadására, és mennyire kitartott amellett, hogy lehet egyszerre kitűnő magyar, a magyar nemzet része, s ugyanakkor zsidó. Ez utóbbinak voltak hátrányai is. A gettóból szabadulás vágya a magyar zsidóságban kifejlesztette a hajlamot, hogy megtagadja ősei kultúráját. Ez volt a tragikus félreértés gyökere, de ugyanakkor ez volt az oka annak is, hogy a holocaust ellenére annyi magyar zsidó választotta mégis a magyarságot. Ez a mai napig példa nélküli a közép-európai régióban. Az ittmaradás. Kitartás az asszimiláció hite mellett.

A könyv története a magyar államiságtól indul, de

az igazi történet természetesen a török hódoltság után kezdődik. Az ország újranevesítésével a Habsburg császárság alatt, majd a XVIII. századi mendelssohni haszkala (zsidó felvilágosodás) terjedésével. Óriási anyagot néztem át. Nem vallom magamat professzionális történésznek (bár díjakat, sőt: egyetemi díszdoktorátusokat is kaptam mint történész) inkább történelmi esszéistának. A könyvet a nagyközönség, mégpedig a francia nagyközönség számára írtam. Ez nem könnyű, mert ha egy magyar számára leírom, hogy Széchenyi vagy Kossuth, akkor nem kell hozzáfűznöm, kik voltak ők. A franciák számára – is – újra kellett vizsgálnom az egész magyar történelmet.

– *Hol zárod a történetet?*

– Holnap.

A mai magyar zsidóság úgynevezett reneszánszában nagyon pozitívan ítélem meg azt, hogy azzal a nemzedékkel szemben, amelyhez magam is tartoztam, ők más irányban képzelik el Magyarországon a jövőjüket. Mi az asszimilációval összekapcsoltuk a zsidó tradíció és a saját múlt elfelejtését, sőt megtagadását. Persze egy csekély kisebbséget leszámítva, mint Patai József *Múlt és Jövője*, vagy a Szabolcsiak küzdelme az *Egyenlőségért*. Vázsonyi Vilmos pályája és nézetei példaértékűek. Jelentőségét külön kiemeltem, mert európai értelemben vett magyar polgár volt, aki büszke volt a zsidóságára, s ugyanakkor talán túlzott mértékben is azonosította magát a magyar nacionalizmussal. A mi és az előttünk járó nemzedékek vagy a liberális nemességhez és az arisztokráciához, vagy a dzsentrihez, később pedig a marxizmuson keresztül a proletariátushoz asszimilálódtak. A gettómúltat szégyenelve, s félreismerve, hogy a több ezer éves zsidó történelmet el lehet vetni. A zsidó a világ egyik legrégebbi népe. Népek százai tűntek el, szívódtak föl mellette, ők pedig minden üldöztetés, pusztítás, inkvizíció ellenére fentmaradtak. Tehát a zsidónak minden oka megvolna arra, hogy büszke legyen a múltjára. A liberális demokrácia, az egyetlen állami forma, amelyben a zsidók meg tudják találni a biztonságukat. Nagyon helyesnek találom, hogy a mai magyar zsidóság, amikor teljesen beleilleszkedik a magyar társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági életbe, tovább ápolja, s ha szükséges, megújítja a zsidó nép történetének és kultúrájának az ismeretét. Ez az asszimiláció más formája. Az integráció. Sokkal egészségesebb irány, mint azoké, akik patológiusan, rengeteg neurotikus jelenséggel megterhelve, a fajtájukkal való azonosságot, gyökereikkel a kapcsolatot megszakították.